

BIÊN BẢN PHÒNG VẤN SÂU
NGƯỜI CAO TUỔI XÓM 1, XÃ HƯNG NHÂN – HƯNG NGUYỄN - NGHỆ AN

- H: Giới thiệu về mục tiêu nghiên cứu và nội dung trao đổi về thực trạng và cách ứng phó của địa phương với các hiện tượng thủy tai như là lũ lụt, hạn hán, xâm nhập mặn. Cháu rất mong được bác chia sẻ các thông tin liên quan đến lịch sử hình thành xóm làng ở đây, những kinh nghiệm của người dân trong cái phòng chống các hiện tượng thiên tai, và những kinh nghiệm của người dân trong dự báo các hiện tượng lũ lụt, hạn hán, xâm nhập mặn. Trước tiên mời bác giới thiệu qua một chút thông tin cá nhân như tên, tuổi, nghề nghiệp chính hiện nay?
- Đ: Tôi là Võ Đình L, tôi năm nay 61 tuổi. Trước đây tôi đi học trung cấp nông nghiệp về làm cán bộ kỹ thuật nông nghiệp của xã được 15 năm. Sau điều kiện sức khỏe không đảm bảo được vì hồi đó là bao cấp. Tôi nghỉ công tác từ năm 1996, công tác từ năm 80 đến 96 nghỉ.
- H: Nhà mình hiện nay có sản xuất nông nghiệp không?
- Đ: Có, hiện tại là bây giờ đang sản xuất là 6 sào ruộng và 6 sào đất. 6 sào tức là có 3000 mét vuông ruộng và 3000 mét vuông đất. Ruộng đó là cấy 2 vụ.
- H: Nhà mình có diện tích đất trồng màu không?
- Đ: Cũng có, cái còn mà... tức là khi trước cái còn đó là nơi chống lụt của Đội 6 đấy, nhưng sau là tôi lại nhận khoán để bảo vệ cái còn đó, tôi trồng cây, khoảng 2 sào.
- H: cái đó gọi là còn ạ?
- Đ: Còn trâu chống lụt cũ.
- H: Bác trồng cây gì trên đó?
- Đ: Trồng cây ăn quả, rồi cây lấy củi, rồi đu đủ. Coi như là để bảo tồn di vật của xóm. Đó là cái còn đất mà hồi đó dân mình huy động tổng lực gánh đất đắp lên để cứu trâu bò.
- H: Nghĩa là cái còn đất đó không phải còn đất cao tự nhiên mà do dân mình đắp lên để làm nơi cho trâu bò ra tránh lũ lụt?
- Đ: Ừ, toàn bộ đó nay họ làm nhà rồi, từng gia đình họ đã có điều kiện, họ làm nhà tránh trú cho gia súc rồi nên hiện nay họ không đưa ra đó nữa.
- H: Từ khi nào thì cái còn đất đó được nhân dân đắp lên?
- Đ: từ năm 62 đấy đến 78 lụt lớn đấy. Được đắp từ năm 62 đấy.
- H: Xong đến giai đoạn nào thì cái còn đất đấy không được sử dụng nữa?
- Đ: Thì sau lụt 78, à sau lụt năm 80 là thôi không sử dụng nữa. Ứng cứu từng hộ nhưng giờ từng nhà đã làm nhà bê tông, cầu thang để cho trâu bò lên.
- H: Bác sinh ra và lớn lên ở đây, bác đã từng nghe ông bà kể lại lịch sử hình thành xóm làng, khi nào có người chuyển ra đây sinh sống?
- Đ: Tức là cái năm bắt đầu Pháp thuộc đấy là đã đông rồi. Mà cái làng này chống chịu với giặc Pháp là được công nhận là có công với nước.
- H: Bác có thể nói qua một số đặc điểm tự nhiên của làng?
- Đ: Đặc điểm tự nhiên thì ở đây thì không có khác gì các vùng nông thôn khác, đường thì lầy lội, hẹp, làm ăn thì theo là lạc hậu, sinh hoạt thì thiếu thốn, cũng do là một năm làm được có mùa. Không có giống mới thì làm được có mùa thôi.
- H: Bác đang nói đến thời gian nào ạ?
- Đ: Đó là năm chưa hợp tác hóa đấy. Tức là từ năm thành lập cho đến năm 64 là vô hợp tác, vô đối công đấy. Khoảng 62-64, thì khi đó mới có đường xá, ăn ở thẳng hàng, thẳng lối. Nhưng mà dân cư ở đây người ta đi tránh lụt ở các vùng là khoảng cỡ 3/4.
- H: Tránh lũ đi các vùng thì họ đi đâu?
- Đ: Họ đi Quỳ Hợp này, Nghĩa Đàn này, rồi là ra Vinh này, rồi Lâm Đồng này. Tỉnh Lâm Đồng nhiều, rồi là Gia Lai, Đồng Nai.
- H: Người đi tránh lũ này là chỉ có mùa lũ họ mới đi hay là họ đi luôn?
- Đ: Không, họ đi luôn, coi như là tách biệt luôn, đi hẳn luôn.

H: Bác có biết thời gian mà 3/4 dân cư ở đây đi các nơi là khi nào không?

Đ: Họ nói thế này này, thứ nhất là chiến tranh họ đi này, 66 đến 68 đấy.

H: vậy lý do mà người dân ra đi là do chiến tranh hay do lũ lụt?

Đ: Lý do là vì gần đường 1, với ở đây gần đường sông, kho vũ khí trung chuyển nằm ở đây. Mỹ ném bom thường xuyên nên họ phải đi. Rồi là sau lụt 78, sau cái lụt mà không còn sống được nữa đấy, được thủ tướng, đảng và nhà nước cho di dân thế là họ đi hết rứa. Chủ trương của nhà nước cho dân di cư đến những cái vùng an toàn tính mạng này, đến các cái vùng khỏi khó khăn để sống này bởi vì điều kiện ở đây quá khó khăn. 78 lương thực các thứ không có cái chi hết.

H: Thời xa xưa, bác có biết hoạt động sản xuất ở địa phương chủ yếu là nuôi trồng cây con gì không ạ?

Đ: Hoạt động sản xuất thời tôi còn nhỏ chỉ có làm mía. Mía là khép kín diện tích.

H: Đó là thời gian nào bác còn nhớ không?

Đ: Thời gian là đang đang cá nhân đó. Từ thời thành lập đất đây là đã trồng mía rồi, từ hồi có đường mòn đó. Đến năm 1996, theo cơ chế thị trường, tức là làm mía phải có lịch đồn [chặt], lịch chuyển [vận chuyển] này, chuyển vào trong Nam đấy, phải theo sản phẩm tới bàn cân, giao nhà máy đường. Cái đó quá phiền phức nên sau đó cả xã chuyển cây chính thay thế là cây lạc.

H: Thế khi nào thì đất ở đây trồng lúa ạ?

Đ: Lúa thì cũng rứa thôi. Coi như đất thì trồng mía thì đất lúa thì vẫn trồng lúa. Nhưng khi đó là cái giống lúa dài ngày, lúa địa phương này.

H: Giống lúa đó bao nhiêu tháng thì được thu hoạch?

Đ: Giống đó phải 200 hơn 200 ngày, năng suất thì thấp, chỉ có 8 yến một sào, 8 yến trên 500 mét vuông đấy. Mà có khi vào ngày tổ mồng 3 tháng 3 là bị đổ, lúa hãy non là mất luôn.

H: Ngày mồng 3 tháng 3 là ngày gì ạ?

Đ: Cái giống lúa đó thường là giống cao cây, dài ngày, đến cái tổ mồng 3 tháng 3 là bị đổ, lúa non không được thu hoạch. Họ nói là ở đây ngày 3 tháng 3 là ngày đức thánh mẫu là cái ngày đó năm mô cũng tổ bão, đó là cái ngày kỵ hay có giông tố.

H: Mình chuyển sang trồng cái giống lúa ngắn ngày từ khi nào?

Đ: Từ năm 1964 là du nhập lúa ngắn ngày.

H: Từ khi bác sinh ra đến giờ thì ở địa phương đây đã có lũ lụt. Người dân ở đây có cách nào để phòng tránh được?

Đ: Ở đây thì nói chung là từ trước đến giờ năm nào cũng lụt hết. Năm nào cũng lũ, năm ít nhất thì cũng 2 lần lụt. Lụt nhà, lụt nền đấy. Như nền đây là cũng đã tôn cao lên rồi. Hay là như năm nay đây là lụt đến 4 lần đấy, lụt thì không to, lên đến sân nhà đây thôi. Như năm hồng thủy thì năm 99 sóng thần, lụt lớn thì 78, 88. 78 là ở đây chỉ có 4 nhà có ngói là không trôi, tức là lụt 78 là tất cả các nhà trong xóm là trôi hết, trôi dạt hết, chỉ được có 4 nhà có ngói là ở lại thôi.

H: Trong vòng 10 năm trở lại đây thì có đợt lũ nào lớn không?

Đ: Đợt vừa rồi thì có 2002. 2002 nhà đây lụt cao đến mặt bàn đây và 1 cái cốc, tức là mặt bằng nước vô đây khoảng 3 mét, mặt đường vô đây khoảng 3 mét.

H: Tức là mực nước lũ cao hơn cái mặt đường kia 3 mét?

Đ: Ừ, cao hơn mặt đường cái đấy 3 mét. Năm 2010 là nhà ni lụt đến ghế này, khoảng 2 mét rưỡi, cao hơn mặt đường khoảng 2 mét rưỡi. Chỉ có 2 trận lụt đó gần đây là 2 trận lụt to thôi. Nói chung là vụ thu đây nhân dân cũng cần cù lao động lắm nhưng mà dễ bị mất mùa lắm.

H: Theo như bác quan sát thì cái ảnh hưởng của lũ lụt hiện nay so với cách đây 10 năm thì nó như thế nào? Mức độ ảnh hưởng nhiều hơn hay ít hơn?

Đ: Cái năm mà tôi đang còn nhỏ mà cha tôi truyền lại là chỉ có cái năm 62 là cái năm lụt bão to nhất. Trước thì mưa bão lụt cũng không to vì trước đây là rừng mà, đường mòn thôi,

toàn cây cối hết. Còn giờ đây do tàn phá của rừng núi nên nước mới về nhanh như rứa chứ.

H: So với khoảng 10 năm về trước, khoảng năm 2003, thời gian gần đây lũ lụt nhiều hơn hay ít hơn?

Đ: Bão nhiều hơn. Mực nước lũ thì không cao hơn mấy đâu, chỉ có năm 2010 với 2002 là mực nước lũ cao thôi chứ còn những năm gần đây thì... như năm nay có 4-5 đợt lũ nhưng mà mực nước không cao đâu, như vừa rồi chỉ vào đến sân nhà xuống. Rồi là dân cứ làm vụ đông là mất. Như năm nay làm vụ đông là mất 3 lần đây này, còn đang quyết tâm tria ngô để cứu bò đây này mà vẫn mất 3 lần. Lần đây là lần thứ 4 thì bắt đầu mới mọc đây này.

H: Theo như bác nói thì mực nước lũ gần đây so với 10 năm về trước thì không cao hơn nhưng số lượng cơn bão và số trận lũ thì lại nhiều hơn. Người dân ở đây thì làm thế nào để ứng phó với lũ lụt?

Đ: Ủ, tức là những người mà sống ở đây là không có cái cách ni để mà trốn được đi, chỉ có cắm tại chỗ, tạo điều kiện sống chung với lũ thôi, phải có nhà, phải có nóc, rồi phải có kê gác lương thực rồi thực phẩm này, gia súc gia cầm này tại vì lụt thì chỉ có ngồi trong nhà thôi. Nhà bây giờ thì đại khái cũng nhà kiên cố nhiều rồi. Việc đầu tư vô cái chống thiên tai là rất lớn. Tôn nền, rồi là gia cố cầu thang, kê cả thức ăn cho bò của nhà bác ngoài này này cũng là đổ bê tông, rơm rạ cho trên đó. Coi như là ứng cứu tại chỗ.

H: các nhà ở đây tôn nền sân, nền nhà cao hơn mặt đường là khoảng bao nhiêu?

Đ: Khoảng 1 mét 4 đến 1 mét 6. Như nhà bác đây, phải tôn nền chứ. Cả sân, cả nhà là khoảng 90 mét vuông phải tôn nền đấy.

H: Bắt đầu từ khi nào người dân làng mình biết cách tôn cái nền cao lên để tránh lũ không?

Đ: Tôn cái nền cao nên là như thế này, người ta dựa vào cái lụt hàng năm, tức là cái lụt trung bình để tôn để có mà ví dụ lụt bão đến thì để có thời gian để mà kê gác chứ mà thấp quá là kê gác không kịp. Với cái thứ hai nữa là khi lụt lội vô rồi thì như bây giờ là nhà xây nhà xiếc này chứ trước đây là nhà đất đấy thì lụt ra là một nhà bùn. Kinh khủng luôn! Nhưng mà giờ xây rồi, lát rồi thì nó cũng đỡ, giờ ai ra sớm từng mô là khô ráo từng đấy. Đây là mục đích của việc tôn nền.

H: Dựa vào kinh nghiệm mà cả làng, cả xã tôn nền sân và nhà cao hơn mặt đường.

Đ: Nói chung từ 80 trở lại đây là đồng loạt các nhà đều tôn nền cao lên. 78 xong thì là 80 bắt đầu làm. Ai không... bắt đầu khi người ta đổ móng cột đấy thì là người ta kích lên, bắt đầu người ta đổ đất. Đổ đất thì đơn giản nhưng mà nhà bác là phải gánh với xe kéo đấy. Mọi người làm theo hình thức bữa ni tôi làm cho chú, mai chú làm cho tôi, cứ năm mười nhà như vậy thôi.

H: Khi lũ về các gia đình phải “kê gác” những gì?

Đ: Kê gác là như thế này này, lương thực, thực phẩm này, đồ tư trang này, rồi kê cả như nhà ông bá bên ni thì có gác thì chuyên lên gác ở, còn như là nhà tôi không có gác thì phải kê phi này, tức là mấy cái phi xong đổ nước vô rồi kê giường lên trên đó. Một giường là bếp ga này, rồi tất cả các thứ này. Một giường thì người ngủ, kê bằng giường ngang ni này. Giường mình nằm ngủ đấy, 4 góc 4 thùng phi rồi bỏ tấm ván lên trên kê giường lên cho cao.

H: Cái thùng phi nhà mình cao mấy mét nhỉ?

Đ: Cao mét hai. Đổ đầy nước cho khỏi nổi. Sau đó bỏ tấm ván qua 2 thùng phi, rồi bỏ giường lên, người và đồ lên ăn ngủ.

H: Đó là cách mà trước đây mọi người vẫn sử dụng trong mùa lũ ạ?

Đ: Giờ cũng rứa. Nhà có tầng thì lên tầng chứ nhà không có tầng như nhà tôi thì đều làm rứa.

H: Nhà bác đây có cái gác này thì sao?

Đ: Gác này thì giờ không ai lên trên đó nữa, lên trên đó nóng, bức bối lắm. Tức là cái thùng phi cao này, thêm cái giường 50 phân nữa là cũng lụt to rồi, không bao giờ ngập lên đến

- được. Khi mà có lụt thì gas là phải đầy đủ này, hoặc là củi, rồi tất cả lương thực thực phẩm là phải dự trữ trước mùa lụt là phải đầy đủ. Tối thiểu phải là phải chống chọi cho được 10 ngày. Thế thôi, lương thực thực phẩm. Thì khi nghe đài báo bão, rồi báo lũ lụt ở Nam Đàn cấp 2, cấp 3 thì ở đây chuẩn bị đủ cả. Giờ thông tin là biết được, Nam Đàn cấp 2, cấp 3 là ở đây chuẩn bị rồi.
- H: Nam Đàn cấp 2, cấp 3 là gì ạ?
- Đ: Mực nước sông đầy, thủy văn đầy. Cái Bến Thủy ni thì nó không báo này, nó báo Nam Đàn. Khi báo Nam Đàn cấp 2, cấp 3 là phải chuẩn bị hết cái mô đó, kể cả đập bột cho bò là cũng phải chuẩn bị rồi.
- H: Đập bột là sao ạ?
- Đ: Đập bột là cái ngô này, lúa này đem xay xát rồi muối này, chuẩn bị sẵn hết để chỉ có hòa nước ra cho uống cùng với rom nữa thôi. Con trâu, bò thì mình phải chuẩn bị như rứa. Như nhà bác đây, mùa lụt là phải nghiền hàng tạ ngô đấy chứ. Muối cũng phải mua yển.
- H: Đối với người và vật dụng thì lên giường nhưng vật nuôi như trâu bò thì làm thế nào để tránh lũ lụt được?
- Đ: Vật nuôi thì trâu bò lên cầu thang, có cầu thang cả. Cầu thang cũng tốn kém lắm, giờ là 2 chục triệu. Coi như là phải chứa được 6 con này, rồi là trên lợp mái này, lợp chừ, lợp bằng pê rô này mà thậm chí nhà cũng lên ở trên đó nữa chứ, coi như lên ở trên đó nữa chứ. Khi mà lụt xong thì cho xuống. Nói chung ở đây, cái dân vùng đây là tốn kém.
- H: Cái cầu thang mà bác nói để cho gia súc lên thường là rộng khoảng bao nhiêu m²? Cao bao nhiêu?
- Đ: Thường thường rộng là 3m. Chiều cao của cái cầu thang so với mặt đường là coi như là người ta lấy cái đỉnh lũ 78, cao hơn so với mức nước lũ 78 khoảng 10 đến 20 phân. Ở đây coi như vậy là chống lụt hay gì đó là đều lấy mức nước 78 hết, nghĩa là cao từ mặt đường lên 6m. Cái gác đó rộng thường thường từ 12 đến 15 mét vuông... Lên trên đó là không phải đi mô nữa cả. An toàn.
- H: Hiện nay các biện pháp chống lụt như bác vừa nói là hiệu quả chứ ạ?
- Đ: Hiệu quả chứ. Như lụt đấy thì có phải ứng cứu chi đến gia súc mô. Gia cầm người ta cũng làm chuồng rồi là đặt lên các cái mái bằng rồi là cầu thang đấy.
- H: Lũ lụt hàng năm có ảnh hưởng như thế nào đến hoạt động canh tác trồng trọt của gia đình nhà bác cũng như người dân địa phương?
- Đ: Ở đây nói chung là làm một vụ ăn cả năm. Tức là vụ phụ là là thu đông này, rau màu rồi ngô rồi tất cả các thứ. Mà như vụ năm nay phải gieo lại đến 2 lần, 3 lần rồi đấy vì nước lụt về muộn quá. Mọi năm thì đến tháng 8 là hết lũ, chứ năm nay thì về muộn nên ngô là phải gieo lại 2 lần rồi đấy, lần đương sông đây là lần thứ 3.
- H: Bác nói là ở đây trồng một vụ ăn cả năm?
- Đ: Ừ, vụ chiêm, đông xuân đấy.
- H: Thế còn cái vụ hè thu thì sao?
- Đ: Hè thu thì... nói chung thì diện tích khi mô cũng khép kín hết cả, nhưng mà kể cả ruộng rúa, như năm nay thì thu hoạch được này, chứ năm vừa rồi là bộ đội về đây gặt nhưng mà coi như mất hết, kể cả đồ cả kia. Cái năm ta gọi là năm 2012 đó, vụ hè thu coi như là mất trắng, bộ đội về đi gặt giúp dân nhưng mà cũng chỉ vớt vát cho bò ăn thôi. Như cái năm ni là được này, năm ni là lũ về muộn thì được này. Bởi vì bây giờ làm giống ngăn ngày o này. Tức là năm nào lũ về muộn thì còn có thể thu hoạch...
- H: Tức là cái vụ hè thu ở đây là vụ chưa ăn chắc?
- Đ: Đúng rồi, nó thường bấp bênh, phụ thuộc vào việc lũ về muộn hay về sớm. Mà lại còn nước mặn nữa chứ.
- H: Nước mặn mà bác nói thì xuất hiện vào thời gian nào?
- Đ: Nước mặn thì kể cả vụ chiêm, năm nào mà hạn lớn thì vụ chiêm cũng có nước mặn. Vụ chiêm đấy, vụ chiêm cũng có nước mặn. Mà đặc biệt là thu mùa, thu mùa nước mặn đậm

- hơn. Tức là vụ hè thu đây, là nước mặn lắm, có lúc bơm được 1 tiếng là phải tắt máy, bọt như xà phòng ấy, chảy cả kênh này.
- H: Người dân ở đây làm cách nào để biết được nước bị nhiễm mặn? và khi nào thì sắp có lũ lụt? Họ có kinh nghiệm gì không?
- Đ: Mặn là do năm mô mà gió Lào về nhiều với cường độ lớn đó, mà nhiệt độ 38-40 là năm đó có nước mặn, chứ năm nào mà không có gió Lào về thì ít nước mặn, có những năm không có. Nếu như gió Lào mà ít, còn gió Đông nhiều thì ít bị mặn. Năm nào gió Lào về mà cường độ lớn thì năm đó nước mặn. Năm nào thuận lợi mưa nhiều với gió đông nhiều, ít gió Lào thì năm đó không có nước mặn.
- H: Ngoài cách dựa vào nhận biết nước mặn qua sự xuất hiện của gió Lào thì người dân ở đây hoặc bản thân bác còn có kinh nghiệm nào để nhận biết được nước bị nhiễm mặn nữa không?
- Đ: Cái đó thì cũng không biết được. Chỉ có năm mô mà gió Lào lớn đấy mà nhiệt độ cao đấy thì có nước mặn. Với lại bị nước mặn là do năm đó ít mưa thì là nước mặn xâm nhập thôi, nước nguồn không có để mà về bão hòa nước mặn vì ở đây gần biển mà. Biển chỉ cách đây hơn 10 cây số thôi.
- H: Nước nhiễm mặn thì gây ra những ảnh hưởng như thế nào đối với sản xuất nông nghiệp của gia đình bác và của nhân dân địa phương?
- Đ: Năm ít mưa thì thiếu nước tưới, hạn hán, không bơm được mà nếu bơm lên thì cây cũng chết mà lại còn có hậu quả về đất nữa. Hậu quả là đây này... bữa tôi cũng có học về nông nghiệp người ta cũng nói rằng “đời cha ăn mặn, đời con khát nước”, tức là khi cái muối vào trong đất nó huy động tất cả dinh dưỡng triệt để thì là kiệt màu, mà kiệt màu thì anh lại phải bồi dưỡng nào thì phân hữu cơ, không được vô cơ này. Theo như khoa học là đúng đó. Sau khi bị nhiễm mặn là anh phải bồi dưỡng đất, phải khử vôi này, thau chua rửa mặn này, rồi là phải bổ thêm phân hữu cơ này, rồi là thay nước này. Có lúc cày bừa là phải thay nước. Đó là như bữa tôi nói là nước mặn vô đất, người ta nói rằng “nước mặn tràn qua soạn nhà dựng lú”, năm nào nước mặn đó, vụ chiêm đó mà nước mặn tràn qua thì năm đó năng suất rất cao vì hẳn toàn bộ dinh dưỡng tập trung hết trong các cái ion đất rồi là tất cả các thứ thì là huy động hết sạch rồi. Thế sau mùa sau thì là “đời cha ăn mặn, đời con khát nước” là do rúa. Là theo cái quy luật của nước mặn đó.
- H: Theo như bác vừa nói thì đó là cách để cải tạo đất canh tác bị nhiễm mặn.
- Đ: Cày bừa, thau nước, bón phân hữu cơ, bỏ vôi.
- H: Sau bao nhiêu lâu thì cái đất đó có thể trở lại trạng thái bình thường?
- Đ: Muốn nhanh thì phải bỏ phân gia súc, phân hữu cơ đó, chứ vô cơ thì phải giảm.
- H: Khi có nước mặn xâm nhập vào đồng ruộng thì ngoài ảnh hưởng đến hoạt động trồng trọt thì có ảnh hưởng như thế nào đến hoạt động chăn nuôi?
- Đ: Chăn nuôi cũng bị ảnh hưởng đó là cỏ chết, đó là nguồn thức ăn cho gia súc đấy. Cộng với nhiệt độ cao thì tất cả các thứ phát triển kém với lại có nước mặn nữa.
- H: Khi đó thì bà con mình có cách nào để giải quyết những khó khăn đó không?
- Đ: Tría [trồng] ngô thay thức ăn. Mình phải cày đất gieo tría ngô để phục vụ cho chăn nuôi.
- H: Trên cái đất nhiễm mặn đấy ạ?
- Đ: Đất nhiễm mặn thì ngô lại tốt. Hẳn lại phù hợp.
- H: Nghĩa là khi đó cái đất bị nhiễm mặn đó thì mình không trồng lúa nữa mà đổi sang trồng ngô?
- Đ: Đúng rồi. Thực ra đó là những chỗ đất cao chứ còn đất thấp thì coi như là thôi, lúa chết.
- H: Chỗ đất cao thì có bị nhiễm mặn không?
- Đ: Hẳn có chứ. Hẳn là ở các cái long mạch hẳn hút lên. Đất mà gần cái sông đó thì đều mặn cả.
- H: Làm thế nào mà mình nhận biết được là chỗ đất cao đấy cũng đang bị nhiễm mặn?

- Đ; Biết chứ, coi như là màu sau cái đợt đó là coi như đỏ chói luôn, màu nâu, đất màu nâu, rồi sau khi nước rút thì có váng trắng trên đất, váng trắng hết, muối đầy, cỏ bắt đầu úa vàng và chết.
- H: Nhưng mà những khi đất cao đó khi bị nhiễm mặn rồi thì mình lại trồng ngô được?
- Đ; Trồng ngô được, ngô lại thích hợp. Đổ là chết hết. Đổ rồi cái chi cũng chết. Chỉ có trồng tria ngô được.
- H: Ở địa phương đây có hoạt động đánh bắt thủy hải sản gì không ạ?
- Đ; Không.
- H: Ở xóm mình cháu nghe nói có khai thác rươi.
- Đ; Rươi thì cũng có nhưng năm nay thì cũng ít ít.
- H: Con rươi sống ở những vùng đất có đặc điểm tự nhiên như thế nào? Và việc xâm nhập mặn thì có phải là điều kiện tốt để con rươi phát triển nhiều hơn không?
- Đ; Năm mô mà mặn nhiều thì con rươi hẳn dễ phát triển hơn, hẳn như kiểu nước lợ đó. Như năm nay lụt là trôi cả rồi, theo con nước trôi sạch rồi. Năm mô lụt muộn thì được, à lụt sớm thì được, lụt muộn là trôi hết.
- H: Con rươi xuất hiện vào thời gian nào trong năm?
- Đ; Hẳn sau khi con rươi ra là hẳn giao phối. Tức là hẳn xuất hiện khoảng tháng một dương lịch đến hết năm.
- H: Tức là lúc nào cũng có thể khai thác được trong năm?
- Đ; Không tức là bình thường hẳn nằm ở dưới đất đấy, nhưng khai thác được thường thường là mùng 5 tháng 5 âm lịch là bắt đầu xuất hiện, từ 30 tháng 8 âm lịch trở đi là bắt đầu có rồi. Có nhưng mà có một tháng 2 lần, rằm và 30, 15 và 30 hàng tháng. Đến tháng 11 âm lịch là ra nổi, tức là ra ban ngày là hết.
- H: Sự xuất hiện của con rươi, liệu có phải là dấu hiệu cho biết đất bị nhiễm mặn không?
- Đ; nước mặn là do nước thủy triều lên chứ không phải do rươi.
- H: Con rươi xuất hiện ở xóm mình từ khi nào?
- Đ; Từ khi có người đến đây là đã có rồi. Khai thác từ khi có con người đến giờ.
- H: Khi có lũ lụt thì đất canh tác trong làng xóm có bị ảnh hưởng như thế nào?
- Đ; Đất canh tác ở đây thì khi lụt đấy là dọc sông hàng năm là bị lở nhiều do nạn khai thác cát. Do khai thác cát bị xô vào bờ nên khi có gió đánh vào là bị sụt lún thối. Khi lũ lụt thì cái ruộng đó thì dọc sông Lam bị bồi cát, bồi cát phải “bình chỉnh”, bỏ đi một cái lượng lớn. Sau khi nước rút thì ruộng bị bồi thêm một lớp đất, nói chung là đất bồi đấy. Lớp đất khoảng... dày là 30 phân, đất phù sa không thối đấy.
- H: Cái đất đấy thì mình có trồng cây gì trên đó được không?
- Đ; Phải “bình chỉnh”, tức là phải “cụt đi” thì mới nó được.
- H: Phải “cụt đi” là như thế nào, bác có thể giải nghĩa không?
- Đ; Tức là phải “bình chỉnh”, hạ mặt bằng, tức là “bình” là chuyển từ độ cao xuống độ thấp, “bình chỉnh” tức là chỉnh cái độ bằng.
- H: Ở đây là mình chỉ san cái đất đó ra cho bằng hay mình phải hót hết cái lớp đất đó đi?
- Đ; Phải hót hết đi chứ, phải chuyển đắp lên đường hoặc hất xuống sông, không thì nước vận hành thủy nông không đến được.
- H: Khi lũ lụt thì chất lượng đất có bị ảnh hưởng gì không?
- Đ; Khi có lũ lụt đấy thì đất phù sa quá lớn, chỉ có tria ngô thì được chứ tria lạc là hư. Là bồi vì trong cái đất, đất lạc đây thì nhiều quá lớn và cái đất phù sa lại rất rắn, khi gieo tria mà gặp nhiệt độ thấp thì sẽ bị thối mầm, sau khi lạc chuẩn bị thu hoạch thì sẽ bị lụi quả, tức là rụng quả đấy. Lạc tự thối, hỏng. Ở đây gọi là bị lụi quả, thối quả đấy.
- H: Theo như mọi người vẫn bảo thì sau khi lũ lụt về và rút đi sẽ để lại một lớp phù sa rất màu mỡ, tốt cho sản xuất nông nghiệp. Điều này liệu có đúng ở đây không?
- Đ; Ở các đội đó là xa sông chứ còn ở đây thì phù sa không thể tốt được. Năm mô phù sa nhiều là làm đất khó lắm, máy cũng không đánh được nữa vì dẻo, sánh đi nữa. Chứ còn ở

- các đội kia người ta xa sông Lam, phù sa chỉ một vài phân thôi thì người ta lại dễ mần [dễ làm]. Người ta lại lộn cái đất canh tác cũ thì lại dễ mần. Còn bên đây cày mà cày trâu bò đó là còn chưa tới cái tầng đất cũ của năm ngoái cơ. Nhà bác có cái miếng 2 sào dưới ni là... mà lứt ra mà lộn xuống là phải sâu bên chân khoảng 10 phân, mà cày... cày với nhiệt độ cao thì mới khô được nhá. Cái đất này lại khó khô.
- H: Tức là nó lại gây khó khăn cho mình trong công tác làm đất? Về độ màu mỡ, lũ lụt có mang lại độ màu mỡ cho đất canh tác ở đây không?
- Đ: Màu mỡ vẫn có, vẫn có chứ nhưng mà... Ví dụ như năm ni lứt thì sang năm không lứt nữa thì mới tốt chứ còn cái năm ni làm thì cũng... cũng... bao giờ thì cũng làm tria ngô thì được, tria ngô mà lên luống hoặc lạc mà lên luống thì hẳn mới tốt. Lạc thì rất tốt nhưng mà khi thu hoạch thì củ thối hết. Thế...
- H: Đánh giá tác động của lũ lụt của năm ngoái hoặc như năm nay đến hộ gia đình của mình thì bác có thể nói gì?
- Đ: Như năm ngoái đó, năm ngoái bão lụt đến với gia đình nhà tôi thì như vậy là làm được 6 sào nhưng mà chỉ được có 50 lúa, do lứt ra thì thối nỏ gặt được. Như năm nay thì lứt muôn về thì cũng thu hoạch được 1 sào khoảng tạ đến tạ rưỡi gì đó. Năm nào lứt về muôn mà tác động không có nước mặn thì cũng có thu hoạch tương đối. Chứ lứt về sớm thì thối.
- H: Nhà bác có chăn nuôi trâu bò gì không?
- Đ: Nhà bác giờ chỉ có 2 khẩu. Cũng có chăn nuôi bò. Nhà bác nuôi 2 bò đực với 2 bò cái và một con me. Một con me đại khái là cũng 3 tháng tuổi. Ở đây các cô về thì thấy chăn nuôi đây chỉ toàn bò là bò thôi không có cái gì hơn cả.
- H: Ở đây ngoài trồng lúa mình còn có những loại cây trồng gì khác?
- Đ: Ngoài lúa còn có lạc, ngô. Vụ thu hè thì trên đất thì trồng kê với đậu.
- H: Sau mỗi đợt lũ lụt thì vấn đề vệ sinh môi trường trong thôn, trong xóm như thế nào?
- Đ: Ở đây là có cái phong trào là sau khi lứt lộn xong thì đội huy động chùi rửa tất cả các đường bê tông, kể cả cái đường đi lên xã nữa để cho mọi người đi lại với các trẻ em đi học hành được chủ động.
- H: Tức là huy động toàn bộ dân cư?
- Đ: Vâng, vâng. Huy động dân cư làm vệ sinh, làm tự nguyện không đầy. Đi làm một lúc xong rồi về rửa. Mọi người đều đi hết. Nhà hai người, nhà ba người, ai ai cũng đi hết. Mình làm cho mình đi sạch sẽ. Ở đây là năm mô nước mặn nhiều đó là mùi cỏ chết, mùi tất cả các thứ là hôi lấm, đi qua là hôi lấm, chứ năm mô mà nước ngọt thì cũng đỡ.
- H: So với 10 năm trước thì những năm trở lại đây, hiện tượng nước mặn xâm nhập có nhiều hơn không?
- Đ: Thì cũng bình quân như rứa thôi chứ cũng không có gì tăng hơn. Như mấy năm nay thì tôi thấy là gió Lào không có, năm vừa rồi mà có gió Lào thì như vậy là công tác vụ thu là không làm được, kể cả tria cũng không lên, tria đổ đất đấy, nhiệt độ cao quá thì cũng không lên. Như năm nay thì mưa nhiều quá làm vụ đông không được. Chứ mà ở đây thì cái hồi tôi chưa làm đội thì cũng có những năm nước mặn kinh khủng. Nước mặn có khi là cây là chết trắng cả đấy, rồi là phải cấy lại.
- H: Theo kinh nghiệm của bác và của nhân dân ở đây, có cách nào để mình biết được là sắp có bão lụt để mình phòng?
- Đ: Ở đây thì có cái CV14, CV16 thì người ta báo trước. Có khi như vừa rồi đây này...
- H: CV14, CV26 là cái gì ạ?
- Đ: Tức là đài đấy. Giờ thì cũng nỏ có kinh nghiệm gì cả. Cứ muốn biết lụt bão là coi CV14, CV16, CV12 là người ta báo. Ví dụ như cái đợt mà, cái bão vừa rồi đó là họ báo dự báo cuối tháng 10 là có lụt thì đúng là có lụt thật. Họ dự báo lâu rồi đó. Họ dự báo trước khoảng 20 ngày rồi. Như chúng tôi bên nông nghiệp là dự báo, muốn xử lý lạc này, muốn cày ải này rồi là muốn này kia thì là cứ coi CV14 thì là an toàn.
- H: CV14 đó là kênh phát thanh của đài nào?

Đ: Đài Việt Nam đây, chuyên nông nghiệp của trung ương đây, đâu cũng bắt được, phát trên ti vi. Bọn tôi mà muốn bắc mông này, rồi muốn tria lạc này, lạc là phải xử lý à... Đó là cái chương trình gọi là khuyến nông đây. Người ta báo trước hàng tuần rồi.

H: Chứ đó không phải là chương trình dự báo thời tiết ă?

Đ: Không. Dự báo thời tiết thì ngày mô cũng rứa thôi. Như vừa rồi tôi tria một ngày 6 sào lạc là tôi nghe được, chuẩn bị trau đất rồi tôi làm một ngày là xong hết. Chứ mọi khi là xử lý lạc rồi tria là mưa hoặc là nuôi mông là hư luôn nhưng giờ không bị tí nào nữa. Mần [làm] chi là mình cũng phải nghe trước, chiều khoảng 5 giờ 15 là có, rồi đến 10 giờ à 9 giờ tối là lại có.

H: Bác biết như vậy thì có báo với hàng xóm xung quanh để họ cùng nghe không?

Đ: Không, ở đây là có cái loa của xã họ phát đây.

H: Xã họ cũng phát các bản tin của kênh CV14 như bác báo ă?

Đ: Không, có khi họ phát mà có khi họ không. Nhưng mà dân ở đây giờ là họ biết cả rồi. Họ biết làm nông nghiệp là phải coi cái kênh đấy. Ví dụ như dự đoán, họ định bỏ phân hoặc là không bỏ phân, phải căn cứ theo nhiệt độ mà thì là họ biết được. Chứ bữa trước thì không biết mô. Bữa đó chỉ biết nhòm trời, nhòm đất nhưng mà cũng không chính xác gì cả.

H: Ngoài loa phát thanh của xã...

Đ: Đôi khi có đưa, thời vụ có đưa.

H: vâng, và các kênh truyền hình về khuyến nông mà bác có xem, thì người dân ở đây có dựa vào những kinh nghiệm dân gian để dự báo trước các hiện tượng thời tiết nữa không?

Đ: Không, giờ thì cũng không ai dự báo. Coi các cái kênh đó thôi. Mà bữa nay phải nhìn rắng như thế nào đây. Như là vào buổi chiều đây nhìn thấy có cái rắng vàng, rắng mỡ gà đây thì sắp tới là gió đây; rắng đỏ thì là sắp có mưa. Rắng “Vàng gió, đỏ mưa”.

H: Ngoài ra còn kinh nghiệm nào nữa?

Đ: Kinh nghiệm thì có là về mùa bão lụt nhìn về phía đông, mặt trời mọc đây thì là thấy có cái rìa quạt xanh càng lớn thì bão lớn. Chứ mà có cái rìa đó thì kiểu gì cũng có một là áp thấp, hai là bão, chỉ tuần sau là có thôi. Nhìn về phía đông, mặt trời mọc đây thấy cái rìa quạt màu xanh, đó là cái phản xạ của đất, nó là cái phản xạ của thời tiết đây. Ở đây họ còn dựa vào cái cầu đây, lục lam trầm tím, cái cầu vòng đây người ta đoán được cầu nào thì hạn này, cầu nào sắp mưa.

H: Thế bác có biết cầu như thế nào thì hạn và như thế nào thì mưa không?

Đ: Không biết. Cái đó nghe họ nói vậy thôi chứ. Hồi mẹ tôi là hay chỉ cho đây nhưng mà giờ quên rồi. Họ dựa theo các cái sắc bảy cầu vòng đây.

H: Ngoài ra, bác còn có nghe thấy nhân dân địa phương có truyền tai nhau những cách nào khác để dự báo được các hiện tượng thời tiết, khi nào bão gió, khi nào mưa nắng không?

Đ: Ở bọn tôi đây này thì cũng nói chung là... Thông tin thì bây giờ mới có tivi rồi có đài chứ. Bữa ni người ta nói là gió hướng tây bắc thì sắp tới là cũng có bão tố.

H: Vào mùa nào khi có gió tây bắc xuất hiện thì sẽ có bão tố ă?

Đ: Nói chung từ tháng tháng 6 trở đi cho đến... như ta gọi là đến 30 tháng 9 âm lịch, tức là tháng 10 dương rồi là hết. Cái mùa này là chưa có chi này. Cái gió đó về là có bão, biết là nghe ti vi rồi nhưng mà nếu có cái gió đây nữa là đến.

H: Lũ lụt thì dựa vào đâu để biết được? Chẳng hạn nhìn vào các hiện tượng thiên nhiên gì để biết được năm nay chắc chắn sẽ có lụt và mực nước lụt đến đâu?

Đ: Không, cái đó không biết được.

H: Bác có nhớ câu ca dao, tục ngữ hay câu chuyện dân gian nào của người dân địa phương đây để nói về việc dự báo thời tiết không? Bác có thể đọc cho cháu?

Đ: Họ thì nói là “rắng mỡ gà ai có nhà thì chống”, đó là cái câu nói về việc mưa to gió lớn. Rồi họ nói cái câu là “Trông đánh từng từng, không chay thì bội” tức là người ta đốt bội cúng đây, người ta cúng đây, thì họ nói là gió heo may thì bão lụt.

H: Ngoài ra còn có căn cứ nào khác nữa không?

Đ: Ở đây thì cũng có người theo dõi con kiến, tức là con kiến ví dụ như những cái mùa bình thường thì không nói nhưng chuẩn bị có mưa to gió lớn là hấn bắt đầu chuyển trứng, chuyển con đi ngược, nghĩa là ở dưới đất nói chung là độ ẩm quá lớn, sắp tới là độ ẩm quá lớn thì hấn chuyển đi ngược thì người ta cũng dựa vào con kiến để biết được.

H: Quan sát con kiến nó chuyển trứng đi đâu ạ?

Đ: Con kiến nó chuyển trứng lên cao đó thì sẽ có độ ẩm lớn, mưa to. Cái đó để mình biết trước.

H: Ngoài ra thì bác còn nhớ kinh nghiệm nào khác nữa không?

Đ: Trước đây tôi học nông nghiệp có nhiều câu hay nhưng giờ quên rồi.

H: Những kinh nghiệm mà bác vừa nói trong dự báo các hiện tượng thời tiết thì hiện nay có được truyền lại cho các thế hệ trẻ nữa không? Nếu có thì cách thức truyền dạy như thế nào?

Đ: Không, ít. Bây giờ thì cũng không ai truyền.

H: Những kinh nghiệm mà bác vừa nêu thì bác đánh giá như thế nào về mức độ chính xác của nó?

Đ: Cũng chính xác đấy. Nói chung là có.

H: Nó chính xác như vậy tại sao bây giờ người ta lại không truyền cho các bạn trẻ nữa?

Đ: Các bạn trẻ thì thế này này... như nhà bác đây thì bọn trẻ nó chỉ làm vài hồi rồi thôi nghĩ đi làm công với gì chứ làm nông nghiệp thì ngày công lao động rẻ quá, quá rẻ. Chẳng qua là như nhà bác cái tuổi ni là không làm được chi nữa thì cũng bám theo ruộng, theo đất vậy chứ. Còn thanh niên giờ nó đi cày thì không có mấy đâu.

H: Như vậy theo bác là do thanh niên ngày nay không muốn làm ruộng nên mình cũng không mong muốn truyền đạt lại những cái kinh nghiệm này?

Đ: Đúng.

H: Nếu như mà các kinh nghiệm này được truyền lại thì bằng cách nào? Như bác làm sao bác biết được những kinh nghiệm vừa nêu đó?

Đ: Cha mẹ rồi anh em đi làm với họ, rồi ông ngoại, ông nội truyền lại. Thì mình đi mần [làm] với họ thì họ kể, họ nói cho mình nghe thôi.

H: Có cái gì được viết ra không?

Đ: Không. Chỉ có truyền miệng thôi, cứ kể thôi. Ví dụ như mẹ tôi nói cái ráng này mi coi đi là mưa to này, gió lớn này.

H: Theo bác mình có cần ghi chép, tổng hợp lại cho các bạn trẻ để các bạn sử dụng không?

Đ: Không, giờ viết cho ai nữa. Con thì nó không sản xuất nữa.

H: Nếu các con bác không ai làm nông nghiệp nữa thì lấy ai để kế thừa ruộng đất nhà mình?

Đ: Thì không mần [làm] nữa thì bán cho người khác thôi, chuyển nhượng lấy hoa lợi.

H: Theo như bác đánh giá thì trong tương lai không truyền đạt hoặc sử dụng những kiến thức dân gian này nữa?

Đ: Không. Với lại giờ những người ở vào cái tuổi như tôi thì cũng không có, thứ nhất là người ta cũng không học, thứ hai nữa là người ta cũng không để ý cái chuyện đó. Là tôi do tôi học nông nghiệp nên tôi phải để ý, phải lượm nhặt những câu đó thôi, để mà nếu như bón phân là phải nhìn trời, nhìn đất, nhìn cây này. Ba yếu tố đó, tức là nhiệt độ thấp thì không này, nhiệt độ cao thì không này, cây tốt thì không bón này, cây xấu thì bón mức độ bao nhiêu cho vừa; nhìn trời, trời mà nhiệt độ rét thì thôi này, mà trời mưa bỏ phân cho ngô thì hấn lại hòa tan nhanh, bão hòa thì cây hấn lại lớn. Bón phân là phải nhìn trời, nhìn đất, nhìn cây, cái đó là phải thành thực này. Ví dụ tôi nói thế này, nếu cây mà xanh thì anh bỏ phân nhiều thì một là lớp, hai là sâu bệnh. Làm vậy vừa mát kinh tế xã hội, vừa mát kinh tế gia đình nữa.

H: Những cái bác vừa nói là qua đúc rút kinh nghiệm hay là...

Đ: Cái đó là sách chứ. Thí dụ tôi nói thế này này, qua một trận lụt là lượng sâu keo lớn.

H: Khi đó mình phải làm như thế nào để giải quyết dịch bệnh này?

Đ: Tức là khi lụt đầy thì cây cỏ này, xác động thực vật chết này mà con bướm lại thích mùi chua ngọt, thí dụ như hấn nghe thấy mùi của mình đầy là hấn bay sang đây để con cháu ở đó. Người ta dựa vào đó, người ta mới làm bả chua ngọt. Người ta lấy hèm rượu đó, người ta trộn cám, rồi khoai rồi người ta nấu lên. Người ta bỏ một ít ra rồi là con bướm đó ăn là con bướm chết. Dựa vào đặc tính của con côn trùng người ta mới... Bắt đầu mùa lụt là côn trùng ở đâu hấn cũng về đây hết, vì cái mùi chua ngọt hấn thu hút côn trùng, hấn về đây để. Sau trận lụt có những năm mà đây bị côn trùng ăn hết sạch tinh luôn. Người ta phải dụng biện pháp bả chua ngọt đây để bẫy bướm.

H: Cái đó là những kinh nghiệm thực tế...

Đ: Cái đó là mình cũng đã được học trong trường mà về thực tế cũng rứa. Coi như ta đi ngang qua mà thấy mùi hôi thối của cây cỏ, cây chuối, rồi các loại cây, xác động thực vật thì năm đó chắc chắn là côn trùng, sâu bệnh về nhiều.

H: Về phần dự trữ lương thực, thực phẩm, nhân dân ở đây có cách nào để bảo quản trong mùa lũ không?

Đ: Ở đây lương thực thì tôi không có... nhưng mà nhà tôi có 2 học chạn, trên bít tôn này, xung quanh tôn này để giữ chuột này, để giữ khỏi ẩm này. Đến mùa thu hoạch là mình cất lên đó đây. Rồi có một cái bông con cá đây để khi mình dùng bao nhiêu thì mình đẩy cái nắp đây nó tự xuống.

H: Cái bông con cá là cái gì?

Đ: Gọi là con cá tháo lúa. Cái học này người ta khoét một cái lỗ tròn rồi người ta làm cái đuôi con cá cho đẹp để cho thóc xuôi xuống, khi đổ đây thì đóng lại. Nó làm bằng gỗ.

H: Làm bằng gỗ thì khi mưa lụt nó có bị ngập nước không?

Đ: không, bên trên mái làm bằng tôn ở dưới ngói, xung quanh cũng bằng tôn rứa. Đổ lúa vào cũng được vài ba tấn. Gọi là khung chạn. Đó là lương thực, coi như lụt là mình không phải kê gác gì nữa, thế là xong thôi.

H: Các loại hạt khác như là ngô, lạc đậu thì sao?

Đ: Các loại hạt đó thì cái phi này. Người ta cũng đổ vào phi rồi kê gác lên. Bảo quản như vậy là vẫn đủ phẩm chất đây. Các cái hạt lạc, hạt đậu mốc không phải chỉ mình ăn đâu mà đưa ra thị trường cũng độc, gây ung thư nên là... cho vào phi xong bên trên phải đập nilong bít kín chứ, bít cao su rồi mới đập nắp lên trên. Người ta đập nắp rồi lấy dây cao su trói xung quanh, coi như là nước không thể vô được.

H: Trong mùa mưa lũ thì các gia đình có biện pháp nào để chăm sóc sức khỏe cho các thành viên?

Đ: Đợt lũ mà nghe đài mà báo này kia thì chuẩn bị cơ sở thuốc này, rồi là thức ăn mặn này, rồi là cũng vài đồ lương khô, lương khiếc này kia. Thức ăn mặn ở đây thì có cái ruốc cáy tự bắt đây, rồi nước mắm, bột nêm, bột súp... Rồi là cũng chuẩn bị vài chục con gà, con vịt nữa.

H: Đối với hoạt động sản xuất, do điều kiện mưa lụt hàng năm thì mình có phải lựa chọn giống hoặc điều chỉnh lịch thời vụ để tránh lụt không?

Đ: Ở đây thì phải lựa chọn loại giống ngắn ngày nhất, có thu hoạch vừa vừa thôi.

H: Tất cả các giống lúa và giống cây trồng đều phải ngắn ngày hết?

Đ: Ngắn ngày hết. Ngô là cũng phải bắp nếp to mà trắng, lúa cũng phải giống ngắn ngày hoặc là kê, đỗ cũng ngắn ngày để mà thu hoạch được. Năm mô mà mưa ít thì được, mưa nhiều thì mất.

H: Lịch thời vụ thì mỗi nhà sẽ tự quyết định hay là sao ạ?

Đ: Lịch thời vụ thì như thế này, ở đây thu hoạch lạc là gieo luôn, càng sớm càng tốt. Chứ còn nếu lạc muộn, bói lạc muộn thì người ta không gieo nữa, bỏ hoang tại vì gieo muộn thì cũng không được thu hoạch.

H: Như nhà bác thì sao? Bác có trồng hai vụ lúa không?

- Đ: Không. Ở đây lúa thì vẫn 2 vụ lúa. Chứ còn đất thì khác, đất thì tría lạc, tría ngô, tría kê gì đó. Muộn thì làm rau làm giéc để phục vụ cuộc sống.
- H: Kỹ thuật canh tác hoặc việc trữ nước tưới hoặc tiêu nước cho các loại cây trồng được thực hiện như thế nào? Ở vùng lũ như địa phương đây thì có gì đặc biệt?
- Đ: Nói chung thì ở đây làm rau là người ta có tưới. Ở đây, vừa rồi người ta có làm cái mô hình cà rốt là một, mô hình trồng cay [ớt] là hai nhưng mà không thành công vì ở đây tưới tiêu không có.
- H: Thế ruộng đất ở đây lấy nước tưới ở đâu?
- Đ: Nước máy bơm từ sông vào. Có hợp tác xã bơm nước phục vụ đầy đủ, cấy rồi tưới tiêu.
- H: Đối với mùa nắng nóng, khi có gió Lào thổi như bác nói lúc trước là nước sông sẽ bị nhiễm mặn thì chính quyền địa phương có thông báo cho nhân dân ở đây không để các gia đình chủ động trữ nước tưới cho thửa đất, thửa ruộng nhà mình?
- Đ: Không. Hoàn toàn phụ thuộc vào tập thể hết. Chính quyền địa phương chỉ thông báo thế này này, thợ vận hành máy mà thấy độ mặn đấy là không được bơm, là giao cho thợ vận hành. Đội [đội sản xuất] lấy nước là họ cũng không cho. Trước lúc bơm là anh thợ đó phải thử độ mặn.
- H: Thí dụ ruộng nhà mình đang trong giai đoạn sinh trưởng cần bơm nước vào, nhưng nước ngoài sông đang bị nhiễm mặn thì cán bộ có thông báo cho nhà mình là hiện nay không được bơm nước vào ruộng không?
- Đ: Có chứ. Đội họ phải thông báo chứ. Họ thông báo là hiện nay do nước bị nhiễm mặn nên không thể bơm được. Chứ còn người ta hợp đồng thì có chi mà không bơm.
- H: Ở đây trong mỗi mùa lũ lụt hàng năm thì chính quyền địa phương có những biện pháp hỗ trợ nào đối với người dân, đối với các gia đình?
- Đ: Vai trò thì nói chung là về phần cứu trợ thì cũng chưa thấy gì cả. Thấy là vì ở đây, người ta lo ứng cứu người này, gia súc này nên người ta chuẩn bị là ở nhà là an toàn hơn. Ở đây người ta vẫn phải chặt chiu để làm cái nhà kiên cố, phải lo ứng cứu con người là trên hết. Nhà như nhà tôi đây là nhà kiên cố này. Thì để trước tiên là phải bảo đảm an toàn tính mạng cho mình, cho gia đình mình. Như ở đây, khi chính quyền thông báo là thôn tiến hành họp mặt trận, rồi phân công trách nhiệm từng thành viên, từng tổ mặt trận, từng khu vực phải theo dõi sát sao, có những hoạn nạn, có những người cần chuyển đến nơi an toàn, đến nơi cao thì lên nhà cộng đồng [nhà tránh lũ xây tại UBND xã] là cái bước hai, chứ còn bước một là chỉ chuyển trong cộng đồng, tức là làm nhiệm vụ gửi những người đó vùng trọng yếu, gia đình neo đơn này rồi nhà cửa không đảm bảo thì chúng tôi gửi đến những nhà đảm bảo cao này, an toàn tính mạng. Đó là cái hậu cần tại chỗ. Rồi là thành phần mặt trận thông tin cập nhật để nắm được báo cáo lên trên. Chẳng hạn như nhà cửa hư hỏng, gia súc gia cầm... thì khu vực đó báo lên, khu vực nào không báo thì khu vực đó chịu trách nhiệm. Mần như rứa.
- H: Như vậy là chính quyền tổ chức hệ thống chính trị vào cuộc để đảm bảo an toàn tính mạng cho người dân?
- Đ: Vâng.
- H: Khi mà có lũ lụt cao trong nhiều ngày thì chính quyền địa phương có hỗ trợ lương thực thực phẩm hay gì đó cho người dân không?
- Đ: Tức là mấy năm thì sau lụt thì có hỗ trợ chứ còn đang lụt thì không có hỗ trợ được.
- H: Không có phương tiện đi vào hỗ trợ hay sao ạ?
- Đ: Bọn tôi thì phương tiện có cả chứ. Nhưng mà nói về chính quyền hỗ trợ lương thực, thực phẩm trong khi lũ lụt thì không có chi cả. Chúng tôi vẫn đi chợ, đi sang nhà nhau bằng thuyền mà, nhà nào cũng có thuyền cả chứ.
- H: Trong xóm mình, tỷ lệ hộ có thuyền để di chuyển trong mùa lũ chiếm bao nhiêu phần trăm?

- Đ: Có thuyền là phải 70%, chưa được 100% đâu. Gọi là cái thuyền ba ván đáy, nhà nào không có thuyền ba ván thì có nóc tôn [thuyền tôn].
- H: Thuyền ba ván thì gia bao nhiêu, mà thuyền tôn thì giá bao nhiêu ạ?
- Đ: Thuyền ba ván thì khoảng 3 triệu. Còn thuyền tôn thì triệu đổ lại, nhẹ nhõm, dễ chuyển động nhưng mà mưa to gió lớn thì không đi được chỉ có thuyền ba ván thôi.
- H: Sau trận lụt gần đây nhất, trận lụt lớn năm 2010 thì gia đình nhà bác có được chính quyền địa phương hỗ trợ gì không ạ?
- Đ: Được hỗ trợ thế này, được hỗ trợ là sau lụt thì mới được họ cấp phát theo khẩu ăn hiện tại sống trong lụt, rồi các cái hội chữ thập đỏ ủng hộ là chăn màn, bạt, áo quần... nói chung cấp cho những gia đình nào khó khăn thôi.
- H: Cháu hiểu là cấp theo khẩu ăn hiện tại sống trong lụt có phải là thí dụ như gia đình bác có 2 bác và 2 người con, nhưng 2 người con tại thời điểm bị lụt đang đi làm ở xa không sống ở địa phương thì không được tính xuất hỗ trợ đúng không?
- Đ: Đúng rồi.
- H: Theo bác đánh giá những hỗ trợ của chính quyền địa phương như hiện nay đã kịp thời chưa? Có phù hợp với đặc điểm của địa phương không?
- Đ: Thì cũng lã lã đùm lá rách thôi. Chứ nói công bằng thì cũng nỗ công bằng đâu, cứ thiên thiên đi chứ. Người rách ít nhường người rách nhiều thôi.
- H: Theo bác cảm nhận nếu xét trên mặt bằng chung thì mọi người dân ở đây có hài lòng với sự hỗ trợ đó của chính quyền không?
- Đ: Thì cũng theo quan điểm thì cũng phải hài lòng thôi. Như Bác đã nói là chỉ sợ không công bằng thôi chứ không sợ ít.
- H: Hiện nay theo bác thì mức độ hỗ trợ của chính quyền địa phương đã đảm bảo sự công bằng chưa?
- Đ: Đảm bảo công bằng chưa thì tôi cũng không biết rằng. Tôi năm 2010 cũng làm bên nông dân thì chịu trách nhiệm bên mặt trận thì khi họ đưa hàng hóa về thì có căn cứ trên số khẩu địa phương, rồi hộ nghèo ra sao, hộ cận nghèo ra sao, hộ có công ra sao... Thì cũng không công bằng lắm nhưng mà cũng hợp lý.
- H: Tức là việc phân phát hỗ trợ khi có lũ lụt của địa phương cũng đã được phân loại theo từng nhóm đối tượng?
- Đ: Đúng.
- H: Sự tham gia của người dân trong công tác phòng chống bão lụt ở địa phương hiện nay như thế nào?
- Đ: Khi bắt đầu bão lũ thì lực lượng dân quân. Rồi là khi lụt bão thì mình cũng có thông báo là chằng chống nhà cửa, rồi chặt cây cao, rồi là mái tôn, mái pro khi bão lụt thì là không được treo lên mái nhà, rồi không được chặt cây, rồi mưa ro gió lớn không được ra đường để tránh tai nạn, phải tìm nơi cao ráo an toàn để trú tránh. Khi bão lụt thì địa phương đều có thông báo như rứa.
- H: Ý cháu muốn hỏi là người có được hợp thông báo về tình hình sơ tán phòng tránh bão lũ, hay thông báo về tình hình cứu trợ, phân phát hàng cứu trợ như thế nào?
- Đ: Cái đó thì mặt trận làm rồi, mặt trận xóm sẽ làm việc họp dân, bình xét. Nói chung là trước mùa mưa bão, lũ lụt là cái anh xóm trưởng phải làm nhiệm vụ của chính quyền, phải đảm bảo an toàn cho tài sản, rồi là con người, vật nuôi. Thông báo ngày mấy lần trên loa thông tin đấy.
- H: Để phòng chống tốt hơn với điều kiện bão lũ, xâm nhập mặn, theo bác cần hỗ trợ gì cho người dân và chính quyền địa phương?
- Đ: Ở đây thì cần nhất là mỗi hộ gia đình tối thiểu là phải có một cái phao cứu sinh. Phải có phao cứu sinh đó. Nói chung là cần thiết phải có phao cứu sinh cho từng người.
- H: Tại sao bác lại thấy là cần hỗ trợ phao cứu sinh?

Đ: Bởi vì khi người ta có phao cứu sinh rồi đó thì dù người không biết bơi vẫn sống được, lỡ may sóng thần đấy, sóng thần thì mình không lường trước được, để người ta khi nghe thông báo có sóng thần là người ta mặc áo phao sẵn rồi.

H: Ngoài áo phao thì theo bác còn cần hỗ trợ gì?

Đ: Thứ hai nữa là cần hỗ trợ những hộ sống chung với lũ, tạo điều kiện cho vay lãi suất thấp hoặc hỗ trợ gia cố thêm, gọi là làm chòi chống lũ này, cầu thang ứng cứu gia súc, gia cầm này để cho mỗi người dân sống ở lũ thêm phần an tâm. Và cũng là một phần động viên đích thực, tức là nên có. Ngoài ra, lụt to quá thì phải có lực lượng công an, quân đội ứng cứu.

Kết thúc